

Kekkonen retorisena toimijana

Timo J. Tuikka: "Kekkonen konstit". Urho Kekkonen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933–1981. Jyväskylä Studies in Humanities 70, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2007. 413 s.

■ Timo J. Tuikka astuu väitöskirjallaan reippaasti ja rohkeasti kahdelle tutkimuskustelun kentälle. Kummallakin on ollut paljon toimeliaisuutta viimeisten parinkymmenen vuoden aikana. Toinen kentistä avautui toden teolla Neuvostoliiton romahtaessa, ja sillä kilvoitellaan suomalaisessa kansallisurheilussa, Kekkos-tutkimuksessa. Toisen taas avasi humanististen ja yhteiskuntatieteiden ns. kielellinen käänne 1970- ja 1980-luvulla. Tällä politiikan tutkimuksen kentällä pelisäännöt ja pelaajat ovat sangen kansainvälisiä ja käytössä ovat sellaiset sanat kuin diskurssi, retoriikka, teksti ja konteksti. Nämä kaksi pelikenttää ovat hyvin erilaisia.

Kekkos-tutkimuksessa on kiteytynyt historioitsijoiden varmuus siitä, että heillä on kansallinen tehtävä. Kansalliseen tehtävä tietoisuuteen liittyy näkemys, jonka mukaan oikein toimiva historiantutkija pystyy selvittämään, miten asiat todella olivat, ja siten myös tunnistamaan ja parantamaan kansallisia traumoja. Jul-

kinen keskustelu on sälyttänyt historioitsijoille tämän tehtävän, ja siihen he itsekin mielellään vetoavat. Ns. kielellisen käänteen myötä taas on päädytty korostamaan, että se, miten maailma jäsennetään, käsitetään ja käsitteellistetään, on inhimillisen toiminnan olennainen ulottuvuus ja todellisuutta rakentavien kamppailujen kysymys. Sen käsittelemiseksi on otettava etäisyyttä historiantutkimuksen kansallisiin viitekehyksiin ja tehtävänasetteluihin ja tunnustettava historiallisen tiedon suhteellisuus, perspektiivisyys. Lähestymistapa on perin toisenlainen kuin se, joka on yhteisesti kehystännyt Kekkos-tutkimuksen keskenään ristiriitaisia tulkintoja.

Tuikka haluaa siirtää kielellisen käänteen avaaman pelikentän sääntöjä Kekkos-tutkimuksen pelikentälle. Hän arvostelee tähänastisen tutkimuksen "moraalisia ja lopputulorientoituneita näkökulmia" ja pitää tärkeänä syventää tutkimusta siihen, miten Kekkonen poliittisessa toiminnassaan käsitteellisti todellisuutta ja kamppaili käsitteille annetuista merkityksistä. Hän haluaa tutkia Kekkosta retorisena toimijana. Tästä näkökulmasta hän on asettanut itselleen erittäin vaativan tehtävän, Kekkonen historia- ja politiikkakäsitysten ja niiden muutosten erittelemisen. Hän luonnehti työtään "aatehistorialliseksi ja käsitteellis-retoriseksi tutkimukseksi" ja metodiaan "käsitehistoriallis-retoriseksi".

Monet erilaiset tutkimusotteet, tulkintatavat ja historialliset yleistyksiset ovat inspiroineet Tuikkaa. Tutkimustehtävän

kehittämissä on ansiokkaita avauksia uusiin kysymyksenasetteluihin ja vastaussuuntiin. Oppimis- ja tutkimusprosessin jäljiltä esitykseen on kuitenkin jäänyt purkamattomia rakennustelineitä ja toisiinsa kiinnittämättömiä aineksia.

Tuikka jäljittää Kekkonen historian- ja politiikkakäsityksiä siitä, miten hän osallistui kamppailuihin sellaisten käsitteiden kuin demokratian ja kansanvallan, ulkopoliittisen realismin, kansallisen edun ja vallan määrittelyistä. Ajan hallitsemisen tapoina historia ja politiikka liittyivät toisiinsa monella tasolla Kekkonen ajattelu-, toiminta- ja puhetavoissa: hän suhteutti kokemuksiaan ja odotuksiaan, arvioi ja oikeutti toimintaansa sen historiallisten edellytysten ja poliittisten seurausten kannalta, koetti hallita toiminnan tarkoitusten ja tarkoittamattomien tulosten jännitteitä, käsitteli kansakuntaa historiallisen prosessin toimijana sekä työsti ja käytti menneen tulkintoja politiikan keinona. Tuikan analyysi Kekkonen historialle antamista merkityksistä painottuu viimeksi mainittuun, ilmeisimpään tasoon.

Kiehtova on Tuikan tulkinta siitä, että Kekkonen kirjoitusten ja puheiden kehityksestä erottuu "ohjelmallisia liikkeellelähtöjä" ja että näissä eri vaiheissa tärkeiksi nousseet teemat sitten kerrostuivat, kasautuivat ja sulautuivat toisiinsa hänen historian- ja politiikkakäsityksissään. Tällainen teemojen ja periodien määrittelemisen rikkoo ansiokkaasti lineaarisia historiankuvia ja johtaa etsimään kulloisenkin

nykyisyyden monikerroksista historiallisuutta.

Aineisto on valittu tematisoivan ja periodisoivan pyrkimyksen mukaan. Pääosassa ovat Kekkonen tekstit, joiden Tuikka tulkitsee ilmentävän neljää eri vaiheissa etualalle tullutta ja eri tavoin toisiinsa kietoutunutta käsitteellisen ja retorisen kamppailun teemaa: demokratiaa ja kansanvaltaa, ulkopoliittista realismia, kansallista etua ja (presidentin) valtaa. Keskeisiin teksteihin kuuluvat *Demokratian itsepuolustus* sekä väitöskirja *Kunnallinen vaalioikeus Suomen lain mukaan* 1930-luvulta, Pekka Peitsen kirjoitukset sotavuosilta, *Onko maallamme malttia vaurastua?* ja eräät muut pääministerikauden julkaisut, Liimataisen pakinat 1960-luvun lopulta ja 1970-luvun alusta sekä, epämääräisemmin, Kekkonen erinäiset 1970-luvun alkupuolen kannanotot ja kirjoitukset, joihin kuuluvat hänen vastauksensa Antti Eskolan ja Jan-Magnus Janssonin kyselyyn demokratiasta ja perusoi-keuksista. Tuikka on perehtynyt myös Kekkonen puheisiin ja kirjeisiin, hänen päiväkirjoihinsa, hänen omistamiensa kirjojen reunamerkintöihin ja alleviivauksiin, hänen lehtileikekokoelmaansa sekä radio- ja televisioesiintymisiinsä. Julkaistut puhe-, kirjoitus- ja kirjekokoelmat, päiväkirjajulkaisut sekä elektroninen aineisto ovat helpottaneet työtä, mutta lähteistö on yhtä kaikki huomattavan laaja.

Valintojen perusteluja ja rajauksia olisi kuitenkin voinut selvittää ja pohtia pitemmälle. Kun kunkin vaiheen yhteydessä Kekkonen historian- ja poli-

tiikankäsityksiä valaistetaan jonkin tietyn teeman avulla ja kun näitä eri teemoja lisäksi käsitellään erityyppisten tekstien pohjalta, on vaikeata tehdä perusteltuja johtopäätöksiä Kekkonen käsitysten pysyvistä ja muuttuvista aineksista.

Aineiston retorinen ja käsitehistoriallinen luenta toimii työssä lopultakin väljäkkönä tulkintakehyksenä eikä hienoja-koisena tekstianalyysinä. Tämä on sinänsä aivan hyväksyttävää. Retorisen toimijuuden erittely tahtoo kuitenkin hajota poliittisten kamppailujen tapahtumahistorialliseksi tarkasteluksi, ja toisinaan retorisessa luennassa ei oteta riittävästi huomioon tekstien erilaisia lajityyppejä ja yleisöjä. Paikoin tulkinnoissa näkyy tekstien liian kiireinen luenta. Esimerkiksi tulkinta Kekkonen kaksitahoisesta suhtautumista sosiaalidemokratiaan ei saa tukea *Demokratian itsepuolustuksesta*, vaikka se muutoin olisikin perusteltavissa (s. 103). Eräaseen Kekkonen sodanjälkeistä uudelleensuuntautumista valaisevaan puhetekstiin sisältyvä varoitus siitä, ettei Suomi voinut luottaa länsivaltojen apuun, irtoaa asiayhteydestään harhaanjohtavasti leikatun lainauksen vuoksi (s. 190).

Quentin Skinnerin tuella Tuikka tähdentää perustellusti kontekstien tarkkaa selvittämistä. Laveat ”taustoittavat tarkastelut” saavat kuitenkin kontekstualisoinnissa turhan suuren osan. Olisi ollut paikallaan pitäytyä lujemmin siinä, että tapahtumien ja tilanteiden kuvauksen tehtävänä on osoittaa Kekkonen toiminta- ja kokemusyhteyksiä ja hänen ajattele- ja toimintatapoihinsa tätä

tietä kehittyneitä kerroksia. Pitkää ajanjaksoa käsittelevä 400-sivuinen kirja jättää sijaa myös yksityiskohtien epäselvyyksiä ja virheitä osoittavalle arvostelulle. Tämän tason horjuvuutta on esimerkiksi kuvauksessa 1960- ja 1970-luvun vasemmistolaisuuden vaiheista ja Yleisradion ohjelmapolitiikan käänteistä (s. 345–348).

Tutkimustehtävä vaatii paitsi poliittisen tapahtumahistorian hyvää tuntemusta myös vankkaa aatehistoriallista luke- neisuutta. Työssä olisi tältä osin vahvistamisen varaa, mikä ilmenee esimerkiksi erilaisten demokratiakäsitysten käsitte- lyssä. Esseististen kiteytysten tavoittelu tuottaa toisinaan liiallista lennokkuutta tai vaikeaselkoisuutta.

Kekkonen realismia käsitellessään Tuikka nostaa esiin toisaalta hänen yhteytensä Machiavellin ajatteluun, toisaalta hänen sitoutumisensa kansallisen välttämättömyyden retoriikkaan. On ansiokasta, että Tuikka hakee Kekkonen kytköstä Machiavelliin republikanismin traditiosta eikä tyydy toistamaan machiavellismina politiikan häikäilemättömyyttä koskevia latteuksia.

Kriittisemmin voidaan arvioida esitystä siitä, mikä asema kansallisen välttämättömyyden retoriikalla oli Kekkonen toiminnassa. Syvempää pohdintaa toivoisi siitä, miten Kekkonen puheissa ja kirjoituksissa 1960-luvulla vahvistuneet aktiivisuuden ja pluralismin teemat suhteutuivat epäpoliittisoi- van välttämättömyysretoriikan pitkään linjaan. Eikö Kekkonen 1960- ja 1970-luvun ulkopoliittisissa puheissaan ja kirjoituksissaan korostanut aktii-

vista valitsemista pikemmin kuin reaktiivista sopeutumista? Hänen viestinsä mukaan Suomi oli itse vapaasti valinnut linjansa ja toteutti sitä yhä aktiivisemmin kansainvälisessä politiikassa, lopulta Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökouksen isäntänä. Aktiivisuuden retoriikan merkitystä osoittavat välillisesti myös myöhemmät suomettumissytytökset. Arvostelijoiden mukaan Kekkonen ei tyytynyt vain mukautumaan siihen, mikä olisi ollut välttämätöntä, vaan sen sijaan käänsi Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden vaalinnan aktiiviseksi, Suomen kansan vapaaehtoiseen valintaan vetoavaksi ja siten kansan moraalialia heikentäväksi toimintalinjaksi.

Toivottavasti tästä väitöskirjasta kiinnostuvat ja keskustellevat niin Kekkosena kuin kielenkäytönkin tutkijat. Työstä ilmenee vahvasti motivoituneen, rohkeasti ja oivaltavasti uusiin tulkintoihin tähtäävän nuoren tutkijan ote. Kiirehtimisestä kielii, ettei teoksessa ole henkilöhakemistoa.

Pauli Kettunen